

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19-20 травня 2016 року)

Суми
Сумський державний університет
2016

СЕКЦІЯ 11

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Дутікова О.О.

студентка IV курсу юридичного факультету

Сумського державного університету

Науковий керівник: Ільченко О.В.

к.ю.н., ст. викладач кафедри СМП юридичного факультету

Сумського державного університету

Питання запобіжних заходів в кримінальному процесі розроблялось ще за радянських часів і постійно доповнювалось з метою покращення здійснення кримінального судочинства. В теперішній час, положення щодо запобіжних заходів закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України, який був прийнятий в 2012 році. Однак, на жаль, визначення поняття «запобіжні заходи» в чинному КПК України на законодавчому рівні не визначено. Це, в свою чергу, призводить до різних визначень даної дефініції в науковій літературі. Так, на думку Ю. В. Манаєва, В. С. Посника, В. В. Смирнова, запобіжний захід - це процесуальний захід державного примусу, який застосовується за наявності вказаних в законі підстав, з метою виконання завдань кримінального судочинства. Вони зазначають, що ці заходи обираються з урахуванням тяжкості обвинувачення та обставин, що характеризують особистість підозрюваного або обвинуваченого [1, с.306].

Запобіжні заходи нерідко плутають з кримінальним покаранням. Вони мають спільні риси, але не є тотожними. Вони відрізняються за ознаками:

1. Запобіжний захід обирається щодо підозрюваного або обвинуваченого, які ще не визнані винними, але за умови, що доведено наявність в їх діях складу злочину. Покарання застосовується за вироком суду до особи, визнаної судом винною у вчиненні злочину.

2. Запобіжний захід має на меті створення умов для здійснення в правосуддя. Покарання має за мету виправлення, перевиховання засудженого та кару за вчинене суспільно-небезпечне діяння.

3. Запобіжний захід - захід примусу, обраний слідчим або прокурором на різних стадіях процесу для того, щоб перешкодити спробам підозрюваного, обвинуваченого приховатися від слідства та суду, заважати правосуддю. Покарання - акт правосуддя. Воно призначається судом і застосовується до особи тільки за вироком суду.

4. Запобіжний захід завжди пов'язаний з обмеженням свободи і пересування обвинуваченого або підозрюваного. Покарання може бути і не пов'язане з обмеженням свободи пересування людини (штраф тощо) [2].

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч.1 ст.177 КПК [3].

Отже, заходи забезпечення кримінального провадження є групою заходів кримінально-процесуального примусу, що застосовуються на підставі, за умов та у

порядку, встановленого кримінально-процесуальним законом, державними органами, які ведуть кримінальне провадження, а в окремих випадках й іншими особами, щодо підозрюваного, обвинуваченого, свідка та потерпілого або інших осіб для забезпечення належного виконання ними своїх процесуальних обов'язків.

Згідно із ст.182 КПК України суть застави як запобіжного заходу полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок органу досудового розслідування або суду підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, іншими фізичними чи юридичними особами чи передачі їм інших матеріальних цінностей з метою забезпечення належної поведінки, виконання зобов'язання не відлучатися з місця постійного проживання або з місця тимчасового знаходження без дозволу слідчого чи суду, явки за викликом до органу розслідування і суду особи, щодо якої застосовано запобіжний захід [3].

Таким чином, сутність, цілі і завдання застави полягають в економічних механізмах утримання обвинуваченого, підозрюваного від неналежної поведінки та виконання покладених на нього зобов'язань.

У реформуванні інституту запобіжних заходів доцільно враховувати досвід зарубіжних країн.

Одним із основоположних принципів міжнародного права, зафіксованих в Європейській Конвенції про права людини, Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою (1985 рік), Керівних принципах стосовно ролі осіб, які здійснюють судове переслідування (1990 рік), є принцип обов'язкового звільнення підсудного, звинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, з-під варти на час розслідування та розгляду його справи судом, якщо не існує державних інтересів, які б вимагали утримання такої особи під вартою. Гарантією і підставою реалізації цього принципу в національному законодавстві України є запровадження Законом України «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України» від 20 листопада 1996 року стаття 154-1 КПК України – «Застава» [4.с.121].

На даний час в Україні питання застосування застави в Кримінальному процесі України висвітлювались у роботах окремих авторів, таких як В.Г. Крайнюка, Ю. В. Донченка, П. П. Пилипчука, Ю.Д. Лівшица, З. Д. Смітєнко.

Застава як запобіжний захід у кримінальному провадженні застосовується досить рідко, основною причиною цього є недосконалість національного законодавства, хоча в багатьох країнах світу застосування застави як способу забезпечення виконання обов'язків підозрюваним чи обвинуваченим швидше є нормою, чим винятком.

Порівнюючи застосування даного запобіжного заходу за законодавством України, Російської Федерації, США, Німеччини та інших зарубіжних країн вказує на те, що застава є одним із «м'яких» і ефективних запобіжних заходів в кримінальному провадженні і розглядається з позиції гарантії прав людини, з урахуванням норм міжнародного права.

Застава є терміном, що означає письмову угоду між судом та обвинуваченим. Обвинувачений погоджується, що якщо йому дозволять вийти на волю до суду, до призначення покарання, то він буде дотримуватись всіх умов, встановлених судом, включаючи присутність на всіх майбутніх судових процесах. Призначаючи заставу суд встановлює таку суму, яку обвинувачений може заплатити. Як правило суд вимагає, щоб лише певний відсоток застави був внесений. Наприклад, суд призначає заставу в сумі 10000 доларів США з вимогою, щоб 10% цієї суми були передані

клерку суду. Гроші зберігаються у клерка поки провадження у справі не закінчується, потім гроші повертаються особі, що внесла заставу [5].

Щодо застосування застави у США, то існує декілька різновидів «бейла». Наприклад, порука, завдаток, внесення готівки, гарантія з боку приватної особи, «бейл», пов'язаний з власністю.

Суб'єктом «бейла» в деяких випадках може бути бізнесмен, який стягує з обвинуваченого певний гонорар за послугу внесення «бейла».

Проте, у чинному законодавстві країн Західної Європи та США застава, як і майнова порука, є найбільш ефективними та частіше за інші запобіжні заходи застосовуються в судочинстві, оскільки виконують покладені на них функції та забезпечують інтереси як кримінального процесу, так і обвинувачених.

Застава, поручительство (або «бейл») відомі в США і Англії, як альтернатива взяттю під варту. Якщо «бейл» встановлюється в суді і немає можливості задовольнити його умови підозрюваним або обвинуваченим, то вони можуть звернутися з письмовою заявою про зниження ставки «бейла», яку суд повинен розглянути, ухваливши відповідне рішення [6].

Таким чином, реформування кримінального процесу взагалі й інституту запобіжних заходів зокрема має відбуватись із застосуванням загальноновизнаних норм і принципів, викладених у міжнародних правових актах та прецедентних рішеннях Європейського Суду з прав людини, з беззаперечним дотриманням принципу верховенства права, пропорційності і справедливості, без будь-якого обмеження уже проголошених і гарантованих законом прав і свобод людини і проваджуватись у першу чергу в напрямку гуманізації і демократизації інституту запобіжних заходів.

Застосування КПК України виявило ряд проблемних питань у виконанні окремих його положень і процедур. Деякі з них сприяють ухиленню від кримінальної відповідальності особами, які вчинили корупційні злочини, зумовлюють затягування ними досудового розслідування та судового розгляду, а також породжують зловживання на етапі досудового розслідування.

Гуманність норм КПК України про застосування запобіжних заходів замість гарантії забезпечення прав людини та презумпції невинуватості, засудження винуватців та виправдання невинуватих осіб, в окремих випадках, відкриває ймовірним корупціонерам можливість уникнути правосуддя, наприклад, призначення особам, яких застали за вчиненням злочину:

- 1) застави в розмірі, еквівалентному сумі хабара;
- 2) запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, навіть після попередньої втечі;
- 3) запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, без забезпечення контролю за місцем перебування корупціонера тощо.

З метою припинення такого необґрунтованого ставлення суддів до осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких та особливо тяжких корупційних злочинів, вдосконалення механізму застосування застави та інших запобіжних заходів, відмінних від тримання під вартою, у Верховній Раді України VIII скликання було зареєстровано низку законодавчих ініціатив [7].

Проблемним питанням залишається визначення предмета застави. З роз'яснень п. 5 постанови Пленуму вбачається, що предметом застави можуть бути гроші чи інші матеріальні цінності – будь-яке майно, що перебуває в цивільному обігу, належить підозрюваному, обвинуваченому або іншому заставодавцю на праві власності і може бути відчужене ним.

У разі прийняття як застави грошей про це складається відповідний протокол, до якого додається документ, що підтверджує одержання грошової суми на спеціальний рахунок.

Якщо як заставу використовують майно то необхідно з'ясувати такі питання:

– чи є підозрюваний, обвинувачений або заставодавець власником майна;

– яка вартість цього майна;

– як забезпечити його зберігання в разі прийняття як застави;

– чи не виникнуть труднощі або цивільно-правові спори при вирішенні питання про звернення майна, прийнятого в якості застави, в дохід держави чи на користь цивільного позивача.

Як підкреслено у п.5 постанови Пленуму, майно повинно мати такі характеристики, таку якість і такий правовий статус, щоб виконання судового рішення про позбавлення права власності на нього підозрюваного, обвинуваченого чи іншого заставодавця не було поєднане з будь-якими труднощами [8].

Таким чином, ознайомлення з досвідом застосування застави в Україні й інших країнах дозволить більш глибоко засвоїти, усвідомити проблематику даного питання, досконало вирішувати складні питання що стосуються застави як запобіжного заходу у кримінальному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аленіна Ю.П. Кримінально-процесуальне право України: підручник / Ю. П. Аленіна. – Х.: ТОВ «Одісей», 2009. – 816 с.

2. Запобіжні заходи в кримінальному процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refine.org.ua/pageid-5050-5.html>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-13. - Ст. 88.

4. Данченко Т.В. Міжнародний досвід застосування застави / Т.В. Данченко // Сучасні питання економіки і права. – 2011. – Вип. 2. - С. 121-127.

5. Даев В. Г. Взаимосвязь уголовного права и процесса / В. Г. Даев. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1982. – 358 с.

6. Руднев В. Залог в России, «бейл» в США / В. Руднев // Российская юстиция. – 1998. – №4. – С. 22.

7. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України" (щодо підвищення ефективності застосування запобіжних заходів стосовно осіб, підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні тяжких або особливо тяжких корупційних злочинів) від 28.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=56205&pf35401=353951>

8. Бущенко А.П., Ільковець Л.Б. Застосування застави як запобіжного заходу під час розслідування та судового розгляду /А.П. Бущенко, Л.Б. Ільковець // Методичні рекомендації. – 2007. – С.4-11.